

Σλίμαν και Έβανς, οι φανατικοί που ανάστησαν την Τροία και την Κνωσό

Φανατικός, καταστροφέας, εγωιστής, διαστρεβλωτής και μανούλα στην παραπληροφόρηση. Όλα του τα συγχώρεσε η Ιστορία, καθώς αυτός ήταν που την ανέδειξε ολοζώντανη εκεί όπου όλοι οι άλλοι πίστευαν ότι επρόκειτο για παραμύθια.

Ο Ερρίκος Σλίμαν γεννήθηκε στο γερμανικό δουκάτο Μέκλεμπουργκ Σβέριν στις 6 Ιανουαρίου του 1822. Πέρασε μέσα στη δυστυχία τα παιδικά του χρόνια και τις νύχτες, ονειρευόταν πως είναι ένας από τους ήρωες της Ιλιάδας, που την έμαθε απ' έξω. Τις μέρες, πελαγοδρομούσε στο σχολείο, όπου συγκαταλεγόταν ανάμεσα στους χειρότερους μαθητές. Του έγινε, όμως, έμμονη ιδέα να αναστήσει τον κόσμο της εποχής του Ομήρου και να αποδείξει ότι η Ιλιάδα περιέγραφε πραγματικά γεγονότα.

Ξεκίνησε να δουλεύει σκληρά σ' ένα μικρό μπακάλικο αλλά αποδείχτηκε ιδιοφυΐα στα λογιστικά και στις ξένες γλώσσες: Ως τον θάνατό του, το 1890, είχε μάθει 22, ανάμεσα στις οποίες τα αρχαία και τα νέα Ελληνικά. Μεγαλώνοντας, ρίχτηκε στις επιχειρήσεις και κατάφερε να πλουτίσει σχετικά γρήγορα με το εμπόριο του λουλακιού. Αρκετά μεγάλος, παρακολούθησε για δυο χρόνια μαθήματα αρχαιολογίας και, το 1868, βρέθηκε στην Ιθάκη να ψάχνει για το ανάκτορο του Οδυσσέα, στο βουνό Αετός. Ανακάλυψε αρχαιολογικά ίχνη αλλ' όχι αυτό που ζητούσε.

Στα 1870, ταξίδευε στα εδάφη της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και, στην είσοδο των Δαρδανελίων, παρακολούθησε τις δοκιμαστικές ανασκαφές του εκεί προξένου των ΗΠΑ, Φρανκ Κάλμπερτ. Οι συζητήσεις ανάμεσα στους δυο άνδρες κρατούσαν ώρες κι ο Κάλμπερτ συνέχεια παρότρυνε τον Σλίμαν να ασχοληθεί συστηματικά με την αναζήτηση του ονείρου του. Λίγα χρόνια αργότερα, ο Φρανκ Κάλμπερτ κατάγγελλε τον Σλίμαν ως φανατικό και ως διαστρεβλωτή κι ακόμα και καταστροφέα όλων των ευρημάτων, που έρχονταν στο φως αλλά δε συμβιβάζονταν με την Ιλιάδα!

Ο νεόκοπος ερευνητής ρίχτηκε με τα μούτρα στη δουλειά. Με την Ιλιάδα στα χέρια,

εντόπισε στο Κουμ Καλέ τα σημεία, όπου είχαν σύρει τα πλοία τους κι είχαν υψώσει το τείχος τους οι Αχαιοί. Μόνος αρχικά, με τη γυναίκα του Σοφία Καστριώτη στη συνέχεια και με τους αρχιτέκτονες Χέφλερ και Ντέρπφελντ και τον αρχαιολόγο Μπιρνούφ αργότερα, άρχισε να σκάβει στο ύψωμα του Χισαρλίκ («θέση του οχυρού», στα τούρκικα). Από τον Οκτώβριο του 1871 ως το 1873, ξέθαψε τα ερείπια της Τροίας αφήνοντας κατάπληκτο τον κόσμο αλλά και στήνοντας την πιο ευφάνταστη σκηνοθεσία που μπορούσε να συλλάβει νους ανθρώπου.

Ο καθηγητής κλασικής φιλολογίας στο πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια, Ντέιβιντ Τρέιλ, στο βιβλίο του «Ο Σλίμαν της Τροίας: Θησαυρός και απάτη», που κυκλοφόρησε το 1995, περιγράφει μια τέτοια σκηνή. Ολόκληρος ο τότε Τύπος αναμετέδιδε την εικόνα που ο Σλίμαν είχε πλάσει: «Μέσα στη φλεγόμενη Τροία, ενώ οι Αχαιοί είχαν κυριεύσει την πόλη και πυρπολούσαν τα πάντα, μια αρχόντισσα προσπαθούσε να γλιτώσει τα κοσμήματά της. Παγιδεύτηκε στα ερείπια του σπιτιού της και πέθανε αγκαλιά με τα χρυσαφικά της: Ιδού τα ερείπια του καμένου σπιτιού, ιδού ο σκελετός, ιδού το κολιέ, ιδού και το δαχτυλίδι της».

Ο σκελετός, όμως, είχε βρεθεί αλλού, ανήκε σε άλλη από την καταστροφή εποχή και κανένα βέβαιο στοιχείο δε μαρτυρούσε πως επρόκειτο για αρχόντισσα. Σε ένα τρίτο σημείο είχε βρεθεί το δαχτυλίδι και σ' ένα τέταρτο το κολιέ. Ο Σλίμαν τα είχε μαζέψει κι είχε στήσει το δικό του σκηνικό, πετυχαίνοντας να κάνει πάταγο.

Κατάφερε να στρέψει πάνω του και πάνω στην Ιλιάδα και στον Όμηρο τα φώτα της διεθνούς δημοσιότητας αλλά κατάστρεψε πολύτιμα για τους ιστορικούς στοιχεία. Δεν είχε ιδέα από στρωματογραφία κι ούτε που κατάλαβε ότι δεν είχε ανακαλύψει μία αλλά εννέα Τροίες. Παρουσίασε ως «θησαυρό του Πριάμου» ένα θησαυρό κατά χίλια χρόνια αρχαιότερο, βρήκε μian ασπίδα και τη χρέωσε στον Αχιλλέα, δωροδόκησε εργάτες κι έβγαλε από τη χώρα σπουδαία αρχαιολογικά ευρήματα και καταγγέλθηκε για τη «θησαυρομανία» του, ανοιχτά. Ακολουθώντας τα αχνάρια των αρχαίων προτύπων του, δε δίστασε να μεταβληθεί σ' έναν αυταρχικό και τελείως άπιστο σύζυγο, αλλά αυτό ήταν κάτι που αφορούσε μόνο τη γυναίκα του, Σοφία, που έμεινε έγκυος κι αποσύρθηκε από το προσκήνιο.

Στα 1874, την ώρα που η Σοφία γεννούσε τα παιδιά του, Αγαμέμνονα και Ανδρομάχη, ο Σλίμαν περιφερόταν στις Μυκήνες με τις περιηγήσεις του Πausανία αυτή τη φορά στο χέρι. Στα 1876, ανακάλυψε τον πρώτο περίβολο και τους λακκοειδείς τάφους, πίσω από την Πύλη των Λεόντων: 19 σκελετοί και 40 κιλά χρυσαφένια κτερίσματα. Ξανά οι μεγαλόστομες ανακοινώσεις στις Μυκήνες και στα χρυσά παλάτια των Ατρείδων:

«Βρήκα τους σκελετούς του Αγαμέμνονα, της Κασσάνδρας, του Ευρυμέδοντα και των μελών της οικογένειας του Πέλοπα».

Ευτυχώς για την Ιστορία των Μυκηνών και της Ελλάδας, γρήγορα αποκαλύφθηκε ότι όλα ανήκαν σε άρχοντες που έζησαν 300 με 400 χρόνια πιο πριν. Ο Αγαμέμνονας κι όσα η Ιλιάδα περιγράφει ήταν το τέλος μιας μακραίωνης εποποιίας κι όχι η αρχή...

Πέθανε στις 26 Ιανουαρίου 1890.

Το χρονικό της ανασκαφικής δραστηριότητας του Ερρίκου Σλίμαν καλύπτει ολόκληρη την περίοδο από το 1868 ως τον θάνατό του, το 1890:

1868: Στην Ιθάκη, ανακαλύπτει τάφους της εποχής του σιδήρου και ερείπια της πόλης Αλκομεναί.

1870 - 1873: Αποκαλύπτει την αρχαία Τροία.

1874 - 1876: Ανακαλύπτει τους τάφους του πρώτου περιβόλου στις Μυκήνες.

1881 - 1883: Νέες ανασκαφές στην Τροία.

1884: Αποκαλύπτει το ανάκτορο της Τίρυνθας.

1886: Διενεργεί ανασκαφές στον Ορχομενό της Βοιωτίας.

1890: Τελευταίες ανασκαφές στην Τροία.

Ο Άρθουρ Τζον Έβανς καμιά σχέση δεν είχε με τον Ερρίκο Σλίμαν και τις μεθόδους του. Το κύριο ελάττωμά του ήταν ότι βιαζόταν να βαφτίσει τα ευρήματα με ευκολία που δεν ταίριαζε σε ερευνητή. Το κύριο πρόβλημα των επιστημόνων της εποχής του ήταν ότι δέχονταν αδιαμαρτύρητα την αυθεντία του που πήγαζε από το γεγονός ότι τον περιέβαλε το φωτοστέφανο των ανακαλύψεών του. Το πρόβλημα του Μίνωα Καλοκαιρινού βέβαια ήταν πως ο Άγγλος δημοσιογράφος του είχε κλέψει τη δόξα, αλλ' αυτό είναι κάτι που αναμενόταν.

Ο Έβανς γεννήθηκε στην Αγγλία το 1851. Στα 43 του ήταν γνωστός εθνολόγος και ανταποκριτής του «Μάτζεστερ Γκάρντιαν». Τότε (1894) επισκέφτηκε στο σπίτι του στο Ηράκλειο της Κρήτης τον Μίνωα Καλοκαιρινό, που είχε αναταράξει τον κόσμο με τα ευρήματα των ερευνών του. Ο Έβανς πείστηκε πως κάτι μεγάλο κρυβόταν στον λόφο, πέντε χλμ. έξω από την πόλη του Ηρακλείου κι έσπευσε να αγοράσει ένα κομμάτι γης. Δεν μπόρεσε να σκάψει αμέσως.

Όταν και ο τελευταίος Τούρκος εκπρόσωπος της Οθωμανικής αυτοκρατορίας εγκατέλειψε την Κρήτη, το 1900, ο Έβανς άρχισε τις ανασκαφές. Η Κνωσός, ο Λαβύρινθος, ο Μίνωας ξεπρόβαλαν κάτω από τα χώματα, ενώ ολόκληρο το νησί οργωνόταν από πλήθος αρχαιολογικές αποστολές. Σ' αυτόν τον αγώνα δρόμου, ο Έβανς βγήκε πρωταθλητής. Όσα κι αν του οφείλουμε, δεν μπορούμε να παραγνωρίσουμε ότι σωροί από ευρήματα φορτώθηκαν ανάκατα σε καλάθια με πρόχειρες ενδείξεις, που ο χρόνος εξαφάνισε καθώς περίμεναν στις αποθήκες έξι δεκαετηρίδες, ώσπου κάποιος να ασχοληθεί να τα ξεδιαλύνει. Στη βιασύνη του, δε δίστασε να χρησιμοποιήσει μπετόν για αμφίβολης πιστότητας ανακατασκευές και να προχειρολογήσει υποθηκεύοντας το μέλλον. Ο Πολ Φορ περιγράφει δυο παραδείγματα:

Η ανακάλυψη ενός κομματιού από τοιχογραφία, που παρουσιάζει μια γυναικεία μορφή, έπεισε τον Έβανς να ανακοινώσει ότι βρήκε τα ιδιαίτερα διαμερίσματα της βασίλισσας, το

λουτρό, την τουαλέτα, το καλλωπιστήριο και το θησαυροφυλάκιό της. Σήμερα, αμφισβητείται ακόμα κι αν ποτέ υπήρξε βασίλισσα.

Στα 1902, βρέθηκαν τέσσερα δωμάτια σε παράλληλη διάταξη και ένας ασάμνιθος (κάδος, που τον χρησιμοποιούσαν για να λούζονται) μάλλον μεταγενέστερης εποχής. Ο Έβανς γκρέμισε τους μεσότοιχους πιστεύοντας πως έκρυβαν κάτι καλύτερο και βάφτισε το εύρημα λουτήρα και την πίσω του μεριά (σε απόσταση έντεκα μέτρων) αίθουσα λουτρού. Ούτε προχόη νερού, όμως, υπήρχε ούτε αποχέτευση ούτε πρόνοια για φωτισμό. Στις κάποιες αντιρρήσεις που διατυπώθηκαν, απάντησε πως ο λουτήρας μεταφέρθηκε μακριά κατά τη διάρκεια μιας ξαφνικής επίθεσης. Η Μινωική αυτοκρατορία, όμως, ποτέ δε δέχτηκε επίθεση.

Στη ζυγαριά της Δικαιοσύνης, πάντως, το αναμφισβήτητο έργο του βαραίνει περισσότερο. Η ψύχωση του Έβανς με τον Μίνωα υπήρξε ικανό κίνητρο, ώστε να του αφιερώσει τη ζωή του όλη. Αρχισε τις ανασκαφές στα 1900, σε ηλικία 49 χρόνων, και τις εγκατέλειψε το 1935, όταν πια ήταν 84 ετών! Πέθανε το 1943, σε ηλικία 92 χρόνων, και άφησε πλήθος έργα, ανάμεσα στα οποία το κλασικό «Το ανάκτορο του Μίνωα στην Κνωσό» και το «Scripta Minoa». Ερεύνησε τη γραφή, της οποίας δείγματα υπήρχαν σε πάμπολλα κομμάτια, επηρεάστηκε από το αντικείμενο των ανασκαφών του όσο κανένας άλλος κι έγινε φανατικός λάτρης του αριθμού εννέα, που χαρακτηρίζει τους κύκλους της μινωικής εξουσίας (ανανέωση εντολής κάθε εννέα χρόνια). Στα 1905, στο Αρχαιολογικό Συνέδριο της Αθήνας, εισηγήθηκε τη χρονολόγηση των εποχών της Κρήτης με βάση αυτή του την ψύχωση:

Τρεις περίοδοι, Προμινωική, Μεσομινωική, Υστερομινωική, με τρεις υποπεριόδους κάθε μια. Συνολικά, εννέα!

Τότε, τη δέχτηκαν. Δεν έζησε να δει την ανατροπή της. Όσο οι έρευνες προχωρούσαν και τα νέα ευρήματα πλήθαιναν, τόσο ο χωρισμός αυτός δεν μπορούσε να καλύψει τα δεδομένα. Στα 1958, στο 8ο διεθνές συνέδριο Προϊστορίας και Πρωτοϊστορίας, στο Αμβούργο, προτάθηκε κι έγινε αποδεκτή νέα διαίρεση, από την οποία λείπει εντελώς το όνομα του Μίνωα:

Προανακτορική, Παλαιοανακτορική, Νεοανακτορική, Μετανακτορική, με ενδιάμεσες υποπεριόδους όχι απαραίτητα τρεις για καθεμιά περίοδο. Οι φάσεις αυτές προσδιορίστηκαν με βάση τις καταστροφές που υπέστησαν τα ανάκτορα.

Ο Έβανς επικέντρωνε στη Μινωική Κρήτη την αρχή του πολιτισμού και την εξάπλωσή του στον Ελλαδικό χώρο. Σήμερα, δεν είμαστε πια τόσο απόλυτοι. Του είμαστε, όμως, ευγνώμονες.

(Έθνος, 7.1.1999) (τελευταία επεξεργασία, 1.3.2009)